

היטב דווקא בכלי מכוער, של חרס, כך התורה משתמרת יותר אצל מי שדעתו שפלה.

אבל בתו של הקיסר, שלא היתה חכמה ביותר, לא נרמזה, אלא הבינה את דבריו כפשוטם, שתמה הוא על כך שהקיסר נותן את יינו בכלים פשוטים וזולים.

ולכן אמרה ליה רבי יהושע: **אלא במאי נירמי** [באילו כלים ניתן את היין]? הרי כולם נותנים את היין בכל חרס!

אמר לה: נכון שבני אדם פשוטים מניחים את היין בכלי חרס. אבל כגון אתון דחשבותו [בני אדם חשובים כמותכם] — רמו במאני דהבא וכספא [שימו את היין בכלי זהב וכסף]!

אזלה [הלכה] בתו של הקיסר, **ואמרה ליה לאבוה** את דברי רבי יהושע, שאין ראוי שהיין שלהם יהיה נתון בכלי חרס. אבל לא אמרה את הדברים בשם רבי יהושע.

רמיא להמרא במני דהבא וכספא, ותקף [ואכן עשו כ"עצתו" של רבי יהושע, נתנו את היין בכלי זהב וכסף — והחמיץ היין].

אתו ואמרו ליה [באו עבדיו של הקיסר,

ואמרו לו שהחמיץ היין].

אמר לה הקיסר **לברתיה: מאן אמר לך הכי** [מי אמר לך כך], מי נתן לך עצה זו?

אמרה ליה: רבי יהושע בן חנניה.

קרוהו [קראו לו, שיבוא להתייצב לפני הקיסר].

אמר ליה הקיסר: **אמאי אמרת לה הכי?** (368) למה נתת לבתי עצה רעה כזו?

אמר ליה רבי יהושע: **כי היכי דאמרה לי — הכי אמרי לה** [כפי שהיא אמרה לי — כך אמרתי לה]. כלומר, השבתי לה באותו מטבע לשון. שהיא תמהה על כך שהתורה נתונה בכלי מכוער, והשבתי לה, שכשם שהיין משתמר רק בכלי מכוער, כך התורה משתמרת בי יותר מאשר אילו הייתי נאה. אבל בוודאי שלא התכוונתי שאכן יבצעו "עצה" זו.

רצה הקיסר להציל את כבוד בתו, ולכן הוסיף ושאל את רבי יהושע בן חנניה: **והא איכא שפירי דגמירי** [והרי ישנם אף אנשים נאים שהם תלמידי חכמים]!

אמר לו רבי יהושע: **אי הוה מנו — טפי הוה ז-ב**

גרס: "אמר לה לברתיה: מאן אמר לך הכי, אמרה ליה: רבי יהושע בן חנניה. אמר לה: מאי אמרת ליה? אמרה ליה: הכי והכי אמרית ליה". והיינו, ששאל הקיסר את בתו, מי נתן לך עצה זו, ואמרה לו. שאל אותה, ומה אמרת לו שענה לך כך, והשיבה לו: כך וכך אמרתי לו. ועיין בבן יהוידע שהאריך בענין.

עצמם. וכן כתב רש"י במסכת עבודה זרה [טו ב, ד"ה פתיא אוכמא]: "כלומר, גם אתה רגיל ותדיר בתורה וכו' חכמה מפוארה בכלי מכוער, דרכן של תלמידי חכמים שמצטערין על לימוד תורה, ואינם מכבסין בגדיהם".

368. כך היא הגירסא לפנינו. אמנם בעין יעקב

ולזרקן] (371).

אף דברי תורה, אין משתכחין אלא בהיסח הדעת. שאם אינו חוזר על לימודו, משתכחת ממנו בנקל (372).

עתה חוזרת הגמרא לדבר בענייני הגשמים.

אמר רבי חמא ברבי חנינא: גדול יום הגשמים (373) — כיום (374) שנבראו שמים וארץ.

שנאמר: "הרעיפו שמים ממעל ושחקים יזלו צדק תפתח ארץ ויפרו ישע וצדקה תצמיח

גמירי [לו הם היו מכוערים, היו למדים יותר (369)]. לפי שאדם נאה אינו יכול להשפיל עצמו, ובא לידי שכחה (370).

דבר אחר: משום כך נמשלה תורה לשלשה משקין הללו:

מה שלשה משקין הללו, אין נפסלין אלא בהיסח הדעת, שהיות ומשקין אלו צלולים וקלים, עלולים להשפך בקלות. ועוד, שאם יפול בהם דבר מאוס, נפסלין מיד משתיה. [מה שאין כן בשמן ודבש, שמתוך שהם עבים וסמיכים, אינם נשפכים בנקל. ואם נופל בהם דבר מאוס, אפשר ליטלו בקלות

שפלה.

371. כך פירש רש"י. והפורת יוסף פירש, דהיינו משום שמצינו במסכת תרומות [פרק ח']: "שלשה משקין אסורין משום גילוי: המים והיין והחלב". וזהו שנפסלין בהיסח הדעת, שאם הסיח דעתו מהם, אסורים משום גילוי. עיין שם.

372. כפי שמצינו במסכת סנהדרין [צט א]: רבי יהושע בן קרחה אומר, כל הלומד תורה ואינו חוזר עליה, דומה לאדם שזורע ואינו קוצר. וכן מצינו באריכות בגמרא במסכת עירובין [נד, א] עיין שם.

373. כתב היעב"ץ, דהיינו באופן שנעצרו הגשמים זמן רב, ואחר כך ירדו, ועדיין הוא זמן הראוי לירידת גשמים. וכך ירדו כתקנם. וכתב שכך הוא פירוש כל המימרות של "גדול יום הגשמים" דלהלן.

374. הב"ח מביא, שיש גורסים "מיום", וכך הוא לכאורה משמעות הסוגיה, שמוכח מהמקרא שגדול יום הגשמים יותר מיום שנבראו בו שמים

369. כך פירש רש"י. ותוספות פירשו: אם היו שונאים את היופי, היו תלמידי חכמים ביותר.

וכתב הב"ח, שלפירוש התוספות, שגם אדם נאה יכול להיות חכם ביותר, ואין היופי מונע גדלות בתורה — אם הוא עצמו שונא את היופי, מתבאר ענין אותם חכמים שמוזכר בגמרא [בבא מציעא פד א] שהיו יפים ביותר, כמו יעקב אבינו, רבי אבהו, רבי יוחנן. אבל לפירוש רש"י — קשה לכאורה. ועיין במהרש"א במסכת נדרים [נ ב], שכתב כדברי התוספות כאן, שודאי שאין זה בטבע הבריאה, שמי שהוא נאה אינו לומד היטב כמי שאינו כך. אלא שהדרך היא שמחמת יפיו — מגיס דעתו, ולכן אינו יכול ללמוד היטב. וכתב שכך מדוקדק מלשון הגמרא "אילו הוו סנו", שמשמע — אילו היו שונאים את היופי. כי לפירוש רש"י היה צריך לומר "אילו היו מכוערין".

ובשפת אמת כתב שאין זו קושיה. כי אדרבה, זהו שבחם של יעקב ורבי אבהו, שאף שהיו יפים כל כך, מכל מקום זכו לרוב חכמה.

370. כפי שאמרה הגמרא לעיל, שדרכם של דברי תורה, שאינם מתקיימין אלא במי שדעתו

יחד אני ה' בראתי"ו" (375).

"אני ה' בראתי"ם, בלשון רבים — לא נאמר, שאז היה משמע שהקדוש ברוך הוא משתבח בבריאת השמים (376), אלא "אני ה' בראתי"ו", לשון יחיד. והיינו, שמשתבח הקדוש ברוך הוא בירידת הגשם (377). משמע, שירידת הגשמים חשובה יותר מבריאת העולם.

אמר רב אושעיא: גדול יום הגשמים, שאפילו ישועה פרה ורבה בו. והיינו, שביום הגשמים, מתוך שהוא עת רצון, נכנסים לפני הקדוש ברוך הוא מליצי זכות, ועל ידי כך באה ישועה לעולם.

שנאמר במקרא שהובא לעיל: "תפתח ארץ ויפרו ישע". הרי שישועה פרה ורבה ביום הגשמים.

אמר רבי תנחום בר חנילאי: אין הגשמים יורדים אלא אם כן נמחלו עונותיהן של ישראל (378).

שנאמר בספר תהלים: "רצית ה' ארצך, שבת שבות יעקב, נשאת עון עמך, כסית כל הטאתם סלה". והיינו, כאשר "רצית ה' ארצך", ברכת (379) אותה בירידת הגשמים, מיד "נשאת עון עמך וגו'" (380).

אמר ליה זעירי (381) מדיהבת לרבינא: אתון מהכא מתניתו לה [אתם למדים דבר זה, שאין הגשמים יורדין אלא אם כן נמחלו עונותיהן של ישראל, מכאן, ממקרא זה].

אבל אנן — מהכא מתנינן לה [אנחנו — מכאן, מהמקרא דלהלן, למדים דבר זה]. שאמר שלמה המלך: "ואתה תשמע השמים

בהם "בראשית ברא אלקים".

378. כתב השפת אמת, שאפשר שלכן בחג נדונין על המים, אחר הסליחה של יום הכפורים.

379. פעמים ש"רצית" לשון ברכה הוא. ועיין ברמב"ן על התורה [דברים לג טז]. אמנם המצודת ציון כתב, שהוא מלשון רצון.

380. המהרש"א מבאר, שכך הוא פירוש הפסוק: רצית ה' ארצך — להטיב לה ולמלאות רצונה, ובמה — במים. כפי שנאמר: פקדת הארץ. במה — ותשוקקה, השקית אותה במים.

381. רש"י גורס: "מר זעירי". משום שזעירי סתם היה מן הראשונים, ואילו רבינא היה סוף הוראה, ולא ראו זה את זה. ואם כן, היאך יתכן שאמר רבינא דבר לזעירי? אלא על כרחך שזעירי המוזכר כאן אינו אותו זעירי שהיה מן

וארץ. ועיין עוד בהגהות הב"ח להלן [אות ג].

375. פשט הפסוק מדבר על הטובה העתידה לבוא על ישראל. והיינו, הרעיפו — יטיפו שמים ממעל, ושחקים יזלו — השמים יזילו ויטיפו צדק. דהיינו, הקדוש ברוך הוא אומר, ממני יבוא הצדק להטיב להם. תפתח ארץ פיה ויפרו ישע — ותגדל פרי ישע, וצדקה תצמיח — יחד עם הישע, אני ה' בראתי — בראתי את הדבר הזה, את הישועה הזו. עיין במפרשי הפסוק.

376. כי שמים — לשון רבים הוא. כמו "האזינו השמים ואדברה".

377. המהרש"א כתב, שלשון בריאה שייך על תחילת בריאה, יש מאין. וזה שאמרה הגמרא: גדול יום הגשמים, שנאמר בו לשון בריאה, לשון יש מאין, כיום שנבראו בו שמים וארץ, שנאמר

אמר ליה זעירי מדיהבת לרבינא: אתון — מהכא מתניתו לה.

אבל אנן — מהכא מתנינן לה: "ועצר את השמים ולא יהיה מטר וגו' ואבדתם מהרה". והיינו, שהגשמים נעצרים כאשר מתחייבין שונאיהם של ישראל כליה ואבדון.

אמר רב חסדא: אין הגשמים נעצרים אלא בשביל ביטול תרומות ומעשרות (386) (387).

ולא די בכך שלא יפתח. והעיון יעקב כתב בביאור המימרא, דהיינו שהיות ונתחייבו כליה, ואין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחילה, לכן מתחילה נחסר מזונם של ישראל.

384. המצודת דוד כתב בביאור הפסוק [איוב כד יט]: ציה גם חום — כמו שהיובש עם צורף החום, גוזלים ומאבדים בקלות ומהר את המים הנזולים מהשלג, כן השאול מאבד מהר את האנשים אשר חטאו, ולא סבלו מכאוב החולי. עיין שם.

385. המהרש"א כתב, שהמילה "יגזלו" משתייכת לכאן ולכאן. והיינו, "ציה וגם חום יגזלו", על ידי שגזלו מליתן מה שצוייתי, "יגזלו מימי שלג", יגזלו מכם הגשמים.

386. ביאר הבן יהוידע על פי דברי האלשיך, שכתב, שדבר פשוט הוא שצריך לתת תרומות ומעשרות. שהרי כאשר אדם מוריד אריס לעבוד בשדהו, נותן לו מחצה שליש או רביע מהיכול. והרי הקדוש ברוך הוא מוריד גשמים ומזיל טללים ומשיב רוחות, שבלעדם לא תצמח תבואה, ואיך יקשה לאדם לתת מעשר לכהן, שהוא שליחו של הקדוש ברוך הוא?! וזהו שהגשמים נעצרים בשביל ביטול תרומות ומעשרות.

387. הגבורת ארי כתב, שמשמע שנחלקו

וסלחת לחטאת וגו' ונתת מטר על ארצך אשר נתתה לעמך לנחלה" (382).

אמר רבי תנחום בריה דרבי חייא איש כפר עכו: אין הגשמים נעצרים אלא אם כן נתחייבו שונאיהן של ישראל כליה (383). שנאמר: "ציה גם הם יגזלו מימי שלג שאול חטאו" (384). והיינו, כשציה וחום גוזלים מימי שלג, כלומר, כאשר במקום גשם ושלג יש חום וצימאון, אזי בידוע שחטאו ישראל (385).

הראשונים, אלא מר זעירי, שהיה גם הוא סוף הוראה.

382. כתב הבן יהוידע, שרב תנחום העדיף ללמוד מהמקרא דלעיל, משום שאמרו דוד בתהלים, והוא היה קודם שלמה. וזעירי העדיף ללמוד מהמקרא השני, משום שהוא כתוב בנביאים. ועוד, משום שזכר שם מטר בפירושו. עיין שם.

383. לכאורה מימרא זו סותרת למימרא שלעיל "אין הגשמים יורדים אלא אם כן נמחלו עוונותיהם של ישראל". כי מהמימרא שלפנינו משמע שבאופן שאין ישראל חייבין כליה, ומכל מקום לא נמחלו עוונותיהן, הגשמים נעצרים. ואילו מהמימרא דלעיל משמע להיפך! ובאמת כך כתב הרי"ף, שהמימרות חולקות.

והשפת אמת כתב ליישב על פי דברי הגמרא להלן [י א], שבארץ ישראל הקב"ה נותן מטר בעצמו, כפי שנאמר "הנותן מטר על פני ארץ". ואילו בחוץ לארץ — על ידי שליח, כפי שנאמר "ושולח מים על פני חוצות". ועוד נראה, שמה השקדוש ברוך הוא פותח בעצמו, היינו דווקא כשנמחלו עוונותיהם של ישראל. ואם לא נמחלו עוונותיהם, אף שאין חייבין כליה, מכל מקום אין האוצר נפתח. אבל מכל מקום יורד מטר של "ושולח מים". אבל כשחייבין כליה ח"ו, על זה נאמר ועצר את השמים, משמע שאין יורד כלל,

שנאמר: "ציה גם חס יגזלו מימי שלג".

מזאי משמע? היאך למדים דבר זה מהמקרא?

תנא דבי רבי ישמעאל: בשביל דברים שצויתי אתכם [וזהו לשון "ציה"] בימות החמה, דהיינו, מצות תרומות ומעשרות, שזמנן בקיץ, בימי קציר חטים⁽³⁸⁸⁾, ולא עשיתם — יגזלו מכם מימי שלג [כלומר, גשמים] בימות הגשמים.

אמר רבי שמעון בן פזי: אין הגשמים נעצרין אלא בשביל מספרי לשון הרע.

שנאמר: "רוח צפון תחולל גשם, ופנים נזעמים לשון סתר". "תחולל" — לשון ביטול הוא. כמו "לא יחל דברו" [במדבר ל ג]. והיינו, מה שרוח צפון מבטלת את ירידת הגשם⁽³⁸⁹⁾, והקדוש ברוך הוא מראה פנים נזעמים⁽³⁹⁰⁾, היינו מפני לשון סתר ורכילות.

אמר רב סלא אמר רב המנונא: אין הגשמים נעצרין אלא בשביל עזי פנים⁽³⁹¹⁾ (392). **שנאמר: "וימנעו רבבים ומלקוש לוא היה ומנצח אשה זונה היה לך וגו'"** [סוף הפסוק: "מאנת הכלם"].

והיינו, משום שמאנת הכלם [סירבת להיכלם

ניתנים יותר בימות הגשמים, אחר דישה ומירוח.

389. מבאר האבן עזרא [על הפסוק, משלי כה ג], דהיינו על ידי שהרוח מפורת את העננים. אמנם מפרשים רבים פירשו להיפך, ש"תחולל" מלשון יצירה והולדה. עיין שם.

390. כך פירש רש"י. והמהרש"א כתב, שאפשר לפרש דהיינו פנים נזעמים של בני אדם, שמצטערים בכך.

391. כתב רבינו עובדיה מברטנורה [על המשנה במסכת אבות פרק ה' משנה כ'] "עז פנים לגיהנם וכו'", שלפי שהעזות והחוצפה ניכרת בפנים, כפי שנאמר בספר משלי "העז איש רשע בפניו", לכן נקרא "עז פנים".

392. כתב הרמב"ם בפירושו המשניות [אבות פרק ב' משנה ה'] על דברי המשנה "הוי עז כנמר": אף על פי שאמר עז פנים לגיהנם, צוה בעזות בתוכחת המורים וכיוצא בזה, וכאילו אמר: השתמש בקצת הפחיתות במקומו ברצון השי"ת ובאמיתותו, כמאמר הנביא: עם עיקש

האמוראים בסוגייתנו. כל אחד מהם סובר שהגשמים נעצרים בגלל דבר אחר. ואין לומר שאינם חולקים, אלא כל אחד אמר דבר אחד שמחמתו נעצרים הגשמים, אבל לא בא לשלול דברים אחרים, כי הלשון שנקטו "אין הגשמים נעצרין אלא וכו'", משמע שדווקא מחמת דבר זה, ולא מחמת סיבות אחרות.

אבל השפת אמת כתב, שאין מהלשון ראייה, ובאמת לא נחלקו זה על זה.

וכן כתב העיון יעקב, שכל התנאים והאמוראים לא נחלקו זה על זה, שהרי לכולם יש ראייה מהמקרא. אלא שכל אחד אמר את דעתו, שאם יראו שיש עצירת הגשמים, יפשפשו במעשיהם. ואם יש בהם עוונות כאלו, יתלו הדבר בזה, ויעשו תשובה בדבר. עוד כתב, שאפשר שכל אחד אמר דבר זה לפי דורו. זה דיבר בעבירה שהיה דורו פרוץ בה, וזה בעבירה אחרת. ואמר כל אחד מהם, שעצירת הגשמים בדורו לא היתה אלא בשביל חטא זה.

388. עיין במהרש"א שהעיר שלכאורה היה ראוי יותר לנקוט "לקט שכחה ופאה", שזמנם ממש בימות החמה, בשדה. כי תרומות ומעשרות

ולהתבייש], והיתה כך עזות מצח, לכן ימנעו רביבים ומלקוש.

ואמר רב סלא אמר רב המנונא: כל אדם שיש לו עזות פנים — סוף נכשל בעבירה. שנאמר: "ומצח אשה זונה היה לך". משמע, שמשום שמאנת הכלם, היה לך מצח אשה זונה.

רב נחמן אמר: אדם שיש לו עזות פנים — בידוע שכבר נכשל בעבירה בעבר.

שנאמר: "ומצח אשה זונה היה לך", לשון עבר. ולא נאמר "יהיה לך", לשון עתיד.

אמר רבה בר רב הונא: כל אדם שיש לו עזות פנים — מותר לקרותו רשע. שנאמר: "העז איש רשע בפניו"⁽³⁹³⁾. והיינו, שאם

ראית אדם מעז פנים, אמור לו רשע בפניו⁽³⁹⁴⁾.

רב נחמן בר יצחק אמר: אף שמצוה על האדם לאהוב את חברו, נאמר "ואהבת לרעך כמוך", מכל מקום, אדם שיש לו עזות פנים — מותר לשנאותו⁽³⁹⁵⁾. שנאמר: "ועז פניו ישנא" [נקוד "ישונא", לשון שינוי⁽³⁹⁶⁾]. אל תקרי ישנא, אלא ישנא [בש"ן שמאלית. והיינו, שמותר לשנאותו].

אמר רב קמינא: אין הגשמים נעצרים אלא בשביל ביטול תורה. שנאמר: "בעצלותם ימך המקרה"⁽³⁹⁷⁾. בשביל עצלות שהיה בישראל, שלא עסקו בתורה, נעשה שונא של הקדוש ברוך הוא מך.

ואין "מך" אלא עני. שנאמר: "ואם מך הוא

תתפל, אלא בתנאי שתהיה כוונתך האמת. והוא שאמרו: לעשות רצון אביך שבשמים.

393. המהרש"א כתב שהמקרא מסורס. וכך צריך לקרוא: "העז בפניו איש רשע".

394. שמשום שהוא מעז פנים, מותר לקרותו רשע. כי ודאי נכשל בעבירה ועומד במרדו, שהכרת פניו ענתה בו. אבל בלאו הכי, איתא במס' קידושין [כח א] שהקורא לחבירו רשע, יורד עמו לחייו. והיינו, שמותר לשנאותו, ולירד לאומנותו למעט פרנסתו. תוספות.

ורש"י כתב, שמשום דבר זה בלבד, שהוא מעיז פנים, מותר לקרותו רשע, ואין בו משום מלקות כדאמרינן במסכת קידושין [שם]. אמנם בגמרא שם איתא שמי שקורא לחבירו רשע — יורד עמו לחייו. ורק הקורא לחבירו ממזר — סופג את הארבעים. עיין שם.

395. באמת בגמרא במסכת פסחים [קיג ב]

מצינו שאמר רב נחמן בר יצחק שהרואה בחבירו דבר ערוה — מצוה לשנאותו, ולא רק שמותר לשנאותו, אלא שכאן אין רנב"י נכנס לענין זה, ורק אמר שמחמת עוון עזות פנים, יוצא אדם זה מכלל דין "לא תשנא את אחיך". אבל באמת — מצוה לשנאותו. גבורת ארי.

396. היינו, שפניו יהיו משונים משאר הבריות, כפי שמצינו במשה רבינו: כי יראו מגשת אליו, כי קרן אור פניו. רש"י בקהלת [ח א].

והאבן עזרא שם כתב: ועז פניו ישונא — סור עזות פנים ממנו. כי החכמה תוליד הענוה, כי בהתגבר הנשמה על הרוח, יסור הכעס ועזות המצח.

397. רש"י פירש על הפסוק [קהלת י, יח]: כשאדם מתעצל ואינו מתקן פרצה קטנה שבתקרת הבית, ישפל הבנין המקרה את הבית והמסכך עליו.

מערכך" (398).

ואין "מקרה" אלא הקדוש ברוך הוא. שנאמר: "המקרה במים עליותיו".

והיינו, שבגלל "עצלתים", בשביל שישראל אינם עוסקין בתורה מתוך עצלות, "ימך", יעשה כמי שאין בו כח להוריד טל ומטר — "המקרה", שהוא הקדוש ברוך הוא.

רב יוסף אמר: דבר זה נלמד מהכא, ממקרא זה: "ועתה לא ראו אור בהיר הוא בשחקים ורוח עברה ותטהרם" (399).

ואין אור אלא תורה. שנאמר: "כי נר מצוה ותורה אור".

"בהיר הוא בשחקים". תנא דבי רבי ישמעאל: אפילו בשעה שרקיע נעשה בהורין בהורין [כמו "בהרת". כלומר, שהרקיע מנומר בעבים] כדי להוריד טל ומטר — רוח עברה ותטהרם [רוח עוברת ומפזרת את

העבים, ונעשה הרקיע טהור ונקי].

והיינו, שמשום ש"לא ראו אור", שלא נתעסקו בתורה, לכן "בהיר הוא בשחקים וגר", שאין המטר יורד.

אמר רבי אמי: אין הגשמים נעצרים אלא בעון גזל. שנאמר: "על כפים כסה אור". משמע, בעון כפים — כסה אור.

ואין כפים אלא המס. שנאמר: "ומן החמם אשר בכפיהם".

ואין אור אלא מטר. שנאמר: "אף ברי יטריח עב, יפיץ ענן אורו". והיינו, המלאך ששמו "אף ברי" (400), יפיץ ענן אורו. דהיינו, את הגשם שלו (401).

מאי תקנתיה [מה תקנתו] (402), כלומר, מה יעשה האדם כדי שבכל זאת ירדו גשמים? ירבה בתפלה (403).

398. הפסוק מדבר בענין ערכין. דהיינו, אדם שאומר "ערכי עלי", עליו לתת סכום קבוע להקדש [כפי שמפורש בספר ויקרא, פרק כז]. "ואם מך הוא, ואין ידו משגת", דהיינו, שאינו יכול לתת את הערך הקצוב בפרשה, אזי הכהן מעריך את יכלתו, וכך יתן.

399. פשוטו של מקרא: לפעמים אור השמש אינו נראה, אף שבהיר הוא בשמים, כי העננים מכסים אותו. אבל אם בא רוח ומטהר את השמים מהעבים, אזי יראה אור. מצודת ציון. ועיין במהרש"א כאן.

400. וכך מצינו בפיוט של תפילת גשם: "אף ברי את שם שר מטר". ועיין מה שפירש שם במטה לוי.

401. כך הוא לשון רש"י באיוב [לז]: "אף ברי — שם מלאך הממונה על העננים, והוא יפיץ ענן מטרו של המקום".

402. הקשו המפרשים, למה הגמרא לא שואלת על הדרשות הקודמות, כמו "אין הגשמים נעצרים אלא בשביל ביטול תרומות ומעשרות", "אין הגשמים נעצרים אלא בשביל עזי פנים" וכו', מה תקנתן? וכתבו, שאכן שאלת הגמרא כאן מתייחסת לכל הנאמר לעיל, ובאמת תקנתן של כל אלו — ירבה בתפילה.

403. קשה, הרי ממה נפשך, אם חזרו בתשובה שלמה, ודאי שבכך תקנו עוונותיהם, ולמה שתימנע מהם טובה. ואם לא חזרו בתשובה, מה תועיל תפילתם, הרי תפילת רשעים — תועבה! וכתב השפת אמת, דהיינו שאף אם יש

שנאמר: "ויצו עליה כמפגיע".

וכך הוא פירוש הפסוק: "ויצו" הקדוש ברוך הוא "עליה", על הגשם, שירד. אימתי — "במפגיע", כשיתפלל האדם עליה.

ואין לשון "פגיעה" אלא תפלה. שנאמר: "ואתה אל תתפלל בעד העם הזה וגו' ואל תפגע בו" (404).

ואמר רבי אמי: מאי דכתיב "אם קהה הברזל והוא לא פנים קלקל" (405)?

אם ראית רקיע שקיחה [נתקלקל ולקה] (406) כברזל מלהוריד טל (407) ומטר, דע שזה בשביל מעשה הדור שהן מקולקליון (408).

שנאמר: "והוא לא פנים קלקל". דהיינו, בשביל מעשיהם המקולקלים של הדור (409).

מה תקנתן, כלומר, מה יעשו כדי שבכל זאת ירדו גשמים?

יתגברו ברחמים [ירבו בבקשת רחמים]. שנאמר: "וחילים יגבר". יגביר חיילים בתפילה (410).

וסוף הפסוק: "ויתרון הכשיר חכמה". והיינו, כל שכן שעדיף אם הוכשרו מעשיהן של הדור מעיקרא [מתחילה], ולא שרק עתה, מחמת עצירת הגשמים, נאלצו להגביר חיילים בתפילה.

הרבה חיילים מתגברים על ידו. רש"י שם.

406. כמו "ושיני רשעים תקהינה" [ירמיה לא כח], וכפי שפירש שם רש"י, שהבנים ילקו בעוון האבות. ועיין שם במצודת ציון שפירש שהוא ענין חלישות, כמו הפסוק שגמרתנו מביאה "אם קיהה הברזל", שהכוונה שנחלש הברזל מלכרות העץ. ועיין שם עוד במפרשים.

407. היינו טל של ברכה. שהרי הגמרא לעיל אמרה שהטל אינו נעצר לעולם. מהרש"א.

408. כאן משמע שהיינו בגלל עבירות הרבה. והקשה הגבורת ארי, הרי לעיל אמר רב אמי, שהגשמים נעצרים מחמת עוון גזל!

409. מצאנו בחז"ל לשון "פנים" לגבי דור: "פני הדור כפני הכלב" [סוטה מט ב].

410. נקט "חיילים" לשון רבים, כי תפילת רבים יתור מקובלת. וכן להלן לענין לימוד תורה, לימוד רבים מועיל יותר. מהרש"א.

רשעים הגוזלים, ולא שבו בתשובה, מכל מקום על ידי תפילת הצדיק — בא הגשם.

והגבורת ארי כתב: ירבה בתפילה לאחר שיוצא הגזל מתחת ידו. שאם לא כן, הרי הוא כטובל ושרץ בידו. וכעין זה כתב בקרן אורה, שאף שמחזיר את הגזילה, מכל מקום צריך להרבות בתפילה, כדי להוריד את הקטרוג שנברא על ידי הגזילה.

404. כמו כן מצינו גבי יעקב [בראשית כח יא]: "ויפגע במקום וילן שם", וכתב שם רש"י: ורבותינו פירשו לשון תפילה וכו' ולמדנו שתיקן תפילת ערבית וכו'.

405. פשוטו של מקרא: אם קהה הברזל — חרבות צורים שקיהו פיהם וחדודם. והוא לא פנים קלקל — ואינם לטושים ומרוטים למען היות להם ברק. אף על פי כן: וחיילים יגבר. מגביר הוא במלחמה את גבורי החיילים לנצח. ויתרון הכשר חכמה — ומעלת כשרון יש עוד לחכמה יותר מן הברזל. אם תלמיד חכם משחיר פניו ברעב, ואתה רואהו מסכן בין העשירים,

ירבה בישיבה, ויסדר תלמודו. שנאמר: "וחילים יגבר". דהיינו, התלמידים, שהן חיילות חיילות, יגבירו ויסדרו תלמודם (412).

"ויתרון הכשיר חכמה" — כל שכן שעדיף אם היתה משנתו סדורה לו מעיקרא.

שכך אנו דורשים את המקרא: "ויתרון", עדיף היה, "הכשיר חכמה" — אם היתה חכמתו ומשנתו מוכשרת וסדורה לו מתחילה, שאז לא היה צריך לתקן באיחור את המעוות.

כי הא [כפי שמצינו], דריש לקיש הוא מסדר מתניתיה ארבעין זמנין (413) [היה מסדר לעצמו את משנתו ארבעים פעמים] כנגד ארבעים יום שניתנה תורה, ורק לאחר מכן עייל לקמיה דרבי יוחנן [נכנס ללמוד לפני רבי יוחנן].

כי כפי שאמרנו, רק לאחר יסודות הדברים מסודרים ומבוררים היטב, אזי אפשר לדון וללמוד את אותם עניינים מפי רב.

רב אדא בר אהבה מסדר מתניתיה עשרין וארבע זמנין (414), כנגד תורה נביאים

שאם הכשירו מעשיהם מתחילה, יבואו להם יותר גשמים.

וכך מתבאר המקרא: "ויתרון", עדיף על הגברת חיילים לתפילה עתה, אם "הכשיר חכמה", שהכשירו מעשיהם מתחילה.

א-ח ריש לקיש אמר: אם ראית תלמוד שלמודו קשה עליו כבדול, שיש לו קושיות רבות במהלך תלמודו —

היינו בשביל משנתו שאינה סדורה עליו. שמשום שאין המשניות סדורות במוחו, אינו זוכר בצורה ברורה מה כתוב בהן, ולכן אינו יודע לתרץ קושיותיו (411).

ומנין לנו דבר זה?

שנאמר: "והוא לא פנים קלקל". אנו דורשים את המקרא כאילו נאמר "והוא לפנים קלקל". והיינו, שקלקל במשנה, שהיא לפני וקודם הגמרא. ומשום שאינה ברורה לו, לימודו קשה עליו.

מאי תקנתיה, כיצד ובמה יתקן את הדבר?

הפחות פעם אחת בכל יום. ומהר"ץ חיות [במסכת מגילה שם] הביא בשם מוהר"ז מוילנא, שנקט שם לשון "כמאן דמנח בכיסיה", משום שדבר המצוי בכיסו של אדם, שוב עשוי למשמש בו בכל שעה, כפי שמצאנו במסכת בבא מציעא [כא ב].

414. העיין יעקב כתב רמז לדבר: "אל ישוב דך נכלם" [תהלים עד כא]. פירושו, מי שלומד וחוזר כ"ד פעמים, כמנין "דך", אל ישוב נכלם בבית המדרש.

411. עוד פירש רש"י, שמחמת שאין משנתו סדורה, גורסה בטעות, ופוטר על החיוב, ומחייב על הפטור, ולכן יש לו קושיות על לימודו.

412. כך פירש רש"י. והמאירי כתב: כל שרואה בטבעו שתלמודו קשה עליו, ירבה ויתמיד בהתבודדות, ובוה נוצח הכל.

413. כעין זה מצינו במסכת מגילה [ז ב]: "תנא מיניה ארבעין זמנין, ודמי ליה כמאן דמנח בכיסיה". וביאר המהרש"א, שטעמו משום שהרי משה רבינו סדרן ארבעים יום, ולכל